

Вплив античності на розвиток стародавньої культури України

Махаєва Катерина

НТУУ «КПІ» ННК «ІПСА» 3 курс група КА-23

Античність (від лат. antiquus – стародавній) – у широкому розумінні слова – стародавня епоха, у вузькому та найбільш уживаному значенні – це історія і культура Стародавньої Греції і Стародавнього Риму – від виникнення перших давньогрецьких держав (кінець III-II тисячоліття до н.е.) і до падіння Західної Римської імперії та завоювання Риму варварськими племенами (V ст. н.е.).

Термін „античний” введено італійськими діячами епохи Відродження. Історія античної культури розглядається наукою як історія формування, розквіту, подальшого розпаду та загибелі стародавніх суспільств, які існували в умовах рабовласницького ладу в районі Середземного моря, Причорномор’я та суміжних країн у період з III тис. до н. е. до середини V ст. н. е.

Духовна культура кожного народу є складним утворенням, при розгляді та аналізі якого необхідно враховувати не лише економічні, соціальні та політичні умови життя, але й впливи інших культур, сучасних або тих, що передували їй. Духовну культуру українського народу не можна розглядати, як і культуру Європи в цілому, не враховуючи впливу культури античного світу. Без перебільшення - антична культура є колыскою духовної культури сучасної європейської цивілізації, складовою частиною якої є українська культура. Завжди, коли відбувався процес відродження, розвитку української культури, він прискорювався зверненням до джерел. Осмислюючи вплив античної культури на культуру України, по-новому сприймаючи їх співзвучність, можемо знайти оптимальні шляхи вирішення проблем, що поставило перед нашою культурою сьогодення.

АНТИЧНА ЦИВІЛІЗАЦІЯ

В античному світі досягли розквіту всі, без винятку, сфери культури – освіта, наука, література, мистецтво. Творчість античних авторів і в науці, і в мистецтві мала гуманістичний характер, в її центрі була людина, її фізичне й духовне життя.

Історію культури античного світу традиційно розподіляють на такі дещо умовні періоди:

I. Давньогрецька культура

1. Егейський або крито-мікенський (III–II тис. до н.е. – XI ст. до н. е.)

2. Гомерівський чи ранньоархаїчний період (XI – VIII ст. до н.е.)
3. Архаїчний період (VIII – VI ст. до н.е.)
4. Класичний період (V – IV ст. до н.е.)
5. Елліністичний період (др. пол. IV – серед. I ст. до н.е.)

II. Давньоримська культура

1. Ранній Рим або царський період:

- етруська епоха;
- царська епоха.

2. Римська республіка:

- рання республіка (кінець VI ст. – 265 р. до н.е.)
- епоха великих завоювань (265 – 130 рр. до н.е.)
- епоха громадянських воєн та кризи республіки (133 – 31 рр. до н.е.)

3. Римська імперія:

- рання імперія або принципат (31 р. до н.е. – II ст. н.е.)
- пізня імперія (III ст. до н.е. – 476 р.).

Культура античного світу значно вплинула на загальний процес становлення світової культури. Антична доба – період якісних змін в історії людської цивілізації, період народження нових форм суспільного й культурного життя. Для нас вона важлива насамперед тим, що заклала підвалини європейської культури. Говорячи про вплив античності на сучасність, слід пам'ятати, що багато понять і термінів дійшли до нас з античного світу: академія, ліцей, школа, демократія, тиранія, імперія, олігархія. Та й сам термін «культура» походить з латинської мови, що означає «обробка, виховання, освіта».

Антична цивілізація межувала зі стародавніми цивілізаціями Сходу – Єгиптом, Фінікією, Персією, ін., підтримуючи з ними жваві торгові та культурні контакти. У початковий період вона багато запозичила у більш розвинутих у той час країнах Сходу, проте була явищем глибоко оригінальним.

Поліс – головна структуроутворююча ланка античного суспільства, місто-держава, що об'єднувало місто і навколишні землі з селами, самостійна політична, господарська культурна одиниця, об'єднання вільних громадян. З VI ст. до н.е. у більшості полісів встановилась демократична форма правління. Якщо для культур Сходу був характерний теоцентризм, обожнювання царської влади, безумовна влада авторитета, підкореність особистості державі, то антична культура (особливо еллінська) звернена до людини.

Античність майже тисячу років не привертала до себе уваги. В Європі її «відкрили» гуманісти епохи Відродження. З тих пір усе античне стало еталоном краси. Наукове ж її осмислення відбулося пізніше — у XVIII ст. Термін

«античність» (від лат. *antiquus* — давній) вперше з'явився у французькій мові і спочатку означав особливий вид мистецтва, що належав до ранніх історичних періодів. У подальшому вживанні цей термін було звужено до рамок тільки греко-римської давнини.

Антична культура, як і будь-яка інша, перебуває у глибоко символічному зв'язку з матерією та простором, в якому і через який вона праг реалізуватися. Антична культура — це середземноморський простір з м'яким кліматом, складним ландшафтом і, нарешті, морем. Гори захищають і роз'єднують, море ж об'єднує. В давньогрецькій мові одна з назв моря означає дорогу. Егейське море — дорога від острова до острова, земля не зникає з поля зору. В Егейському морі немає точки, яка була б віддалена від суші більше ніж на 60 км, і немає точки на суші в усій Греції, яка була віддалена більше ніж на 90 км від морського узбережжя. Море окультурило еллінів. Вони стали мореплавцями за потребою. Голод покликав їх у дорогу.

Геродот стверджував, що Еллада пройшла школу жебрацтва. Так, це була бідна країна — ґрунти убогі, кам'янисті, засушливі. Природа визначила цю землю для скульптури, кераміки й бідності. На цих землях завдяки величезній праці закріпилася середземноморська сільськогосподарська тріада — оливкове дерево, виноградна лоза та ячмінь. Олія та вино — «розмінна монета» та предмет гордості античного світу. Ячмінний хлібець, багато овочів і фруктів, сир і козяче молоко, багато часнику та вино, яке розбавляли джерельною водою один до семи, — ось раціон елліна. М'ясо тільки на свята, коли відбувалося жертвоприношення.

Своєрідність шляху формування нового громадського суспільства, знайденого еллінами на початку архаїчного періоду, відбилася у вирішенні труднощів за рахунок сусідів, за допомогою колонізації, яка вивела надлишок аграрного населення за межі Еллади. Це відкрило нові можливості для постачання сировиною зростаюче ремісничє виробництво еллінів і збуту його продукції за морем, що зумовило появу нееквівалентного обміну, коли за предмети розкоші елліни отримували зерно та іншу сировину, а також сприяло широкому ввезенню рабів-чужоземців.

Антична культура була колискою європейської культури. Європейські філософи, митці, науковці постійно зверталися до античної духовної спадщини як до творчого джерела. Греки заклали підвалини більшості наукових дисциплін (філософії, філології, медицини, природознавства. Давньогрецька і латинська мови є базою сучасної наукової термінології. Шедеври, створені античними письменниками, скульпторами і драматургами, стали в подальшому сприйматися як класичні, як неперевершені й гідні наслідування зразки.

В епоху античності порівняно з давньосхідними цивілізаціями було зроблено принциповий крок уперед щодо становища людини у суспільстві – складається гуманістична традиція. При всій єдності античної культури, її грецький і римський етапи мають свої особливості. На політичне й релігійне мислення, філософські та юридичні погляди, літературу і мистецтво Західної Європи сильніше вплинув Рим. У культурній традиції Східної Європи, в тому числі України, провідним через посередництво Візантії був грецький вплив.

АНТИЧНА КУЛЬТУРА В УКРАЇНІ

Велика грецька колонізація безпосередньо пов'язана з історією України, елліни вийшли із Босфору і почали обживати Чорне море. Перші колонії з'явилися на Західному узбережжі, а наприкінці VII ст. до н.е. виникли і на Північному узбережжі Чорного моря на острові Березань проти Дніпровського лиману. Вихідці з Мілету опанували береги Бугу і заснували місто Ольвію – найважливіший форпост грецьких колоній у Північному Причорномор'ї. Мілетяни ж заснували в Криму місто Феодосію, а на березі Боспору Кіммерійського (Керченської протоки), на території сучасної Керчі – місто Пантікапей, яке в подальшому стало великим центром Північного Причорномор'я і столицею Боспорської держави. У V ст. до н.е. у районі сучасного Севастополя був заснований Херсонес.

На початковому етапі стосунки еллінів з місцевими племенами обмежувалися торгово-культурними контактами, що привело до розквіту античних міст у IV-III ст. до н.е. Культура античних міст-держав вплинула на всі сторони життя скіфів, залишивши глибокий слід в українській культурі в цілому.

Ці колонії були мостами для зв'язків грецької метрополії з степовим населенням, з яким йшов інтенсивний товарообмін продуктами хліборобства і тваринництва. Степове населення купувало предмети ремісничого виробництва. Вважається, що слов'янська молодь могла оселятися в містах-полісах і отримувати там навички ремесел, мистецтва, будівництва, виготовлення кераміки, зброї, ювелірних виробів.

Згідно працям грецького історика Геродота, вплив грецької культури простирався далеко на північ аж за дніпровські пороги. Пам'ятники мистецтва грецьких колоній дійшли до нас у формі грецьких скульптур, місцевого та імпортованого виробництва, надгробних рельєфів на міфологічні та побутові теми, мармурових різьблених саркофагів, ювелірних виробів.

На відміну від багатьох європейських країн, вплив античної культури на Україні простежується навіть на рівні культури народної. Знайомство з надбаннями

культури античної продовжувалось і у часи Київської Русі. Підтримувались тісні торговельні стосунки з Візантією. Грецькі купці часто відвідували слов'янські міста, навіть проживали в них, мали свої церкви (шлях "з варяг у греки").

Слов'янська молодь служила в імператорських військах - де отримувала не тільки військову підготовку, але й освіту. Речі, вироблені у Візантії, були достатньо поширені в Київській Русі - тканини, кераміка, зброя, які добувались як шляхом торгівлі, так і війни.

Від античної грецької культури слов'яни також запозичили теракоти та фрески. Теракоти (від італійського опалена земля) неглазуровані керамічні вироби з обпаленої кольорової пористої глини, в основному червоного, брунатного, кремового кольору це архітектурні деталі, облицювальні плити, посуд, вази. Фрески (від італійського свіжий) живопис фарбами, водяними або розведеними на молоці, по свіжій вологій штукатурці. Фрески використовувалися для прикраси культових споруд, церков, соборів, палаців. Вони були відомі з 2 тис. років до н. е. і були поширені в різних країнах світу.

ВПЛИВ АНТИЧНОСТІ НА СЛОВ'ЯНСЬКУ КУЛЬТУРУ

Антична культура стала джерелом для художньої культури України. Носіями культури Еллади були грецькі міста-поліси на узбережжі Чорного та Азовського морів, які мали величезний вплив на місцеві народи Причорномор'я, в тому числі і на попередників слов'ян.

Синтез давньої язичницької та античної культур став ґрунтом, на якому розвинулася українська культура, література, мистецтво, філософія з їх гуманістичністю, цілісністю, зверненістю до людини, її розуму, загостреною увагою до етичних проблем, осмислення світу через естетичне його сприйняття.

Племена, що населяли в античні часи південь сучасної України, були деякою мірою обізнані не лише з матеріальною, але і духовною культурою греків. Частина скіфів, сарматів оселялась у грецьких колоніях, отримувала освіту або навчалась ремесла. Поступово, особливо в Боспорському царстві, ставали частішими шлюби між представниками пануючих класів колоній і оточуючих племен.

Спираючись на дані археології, повідомлення античних авторів, з певністю можна стверджувати про вплив античного мистецтва на мистецтво скіфське, особливо ювелірне, кераміку, будівництво, що простежується по руїнах Неаполя Скіфського. Але в сфері культури духовної такі впливи більш проблематичні через велику відданість скіфів усталеним стародавнім звичаям.

Скоріше можна говорити не про впливи, а про певну спільність міфологічних образів. Причина – спільні індоєвропейські коріння. Це стосується як північних (племена лісостепової та лісової зони) так і кримських сусідів скіфів. Населення стародавнього Криму - таври, кіммерійці; меоти з узбережжя Азовського моря, племена Подніпров'я, як і елліни, скіфи належали до індоєвропейської сім'ї народів. А Україна входить в ареал формування індоєвропейських племен в період неоліту - бронзового віку. І після розселення народи, пов'язані спільністю походження, зберегли її сліди в мові, віруваннях, обрядах, в особливостях сприйняття світу, всьому тому, що ми зараз називаємо ментальністю.

Рибаков Б.А. відмічає, що "...при всій відмінності історичних шляхів слов'янства та грецького світу між ними не було нездоланої прірви; дорійці до переселення жили відносно близько від праслов'ян, а в класичну епоху праслов'яни - борисфеніти вели настільки регулярну торгівлю з греками в самій Ольвії (в "Торжищі борисфенітів"), що тут відкривались можливості і для релігійних контактів." Певний прошарок в ментальності індоєвропейських народів утворився ще в часи їх спільного проживання на прабатьківщині. Слід звернути увагу, що у народів, які мають спільне походження і довгий час жили на спільній території, формуються і зберігаються спільні риси ментальності.

Найповніше вони зберігаються в таких сферах духовної культури, як релігія, усна народна творчість, особливо епос; орнаментиці, де функціонує стародавня система символів, в яких закодовані світоглядні уявлення. Наприклад, культ богині-матері Лади, її доньки, богині весни Лялі і бога світла, покровителя стад, вчителя мудрості і покровителя музик, вічно юного Купала, був спільним для праслов'ян, греків (Лето, Артеміда, Аполлон) та індійців (Деві, Крішна, Рукміні).

Навіть розселившись по великих просторах, зберігаючи лише в міфах згадки про свою прабатьківщину, свою спорідненість, народи мають своєрідну «співзвучність» у сприйнятті світу. Тому швидко й охоче сприймають надбання духовної і матеріальної культури одне одного, відчувають певний потяг до культури більш розвинутого народу, спорідненого з ними. На більш високому, досконалому рівні піднімаються в культурі ті ж питання, що хвилюють і їх, існує близька система духовних цінностей, те, що можна було б назвати співзвучністю культур.

В давньогрецькій та українській культурі яскраво виділяються такі характерні риси, як естетичне сприйняття дійсності, антеїзм (певна приземленість, зв'язок із землею), бачення світу як Космосу, ідея агону, змагання протилежних сил, і водночас божественної гармонії. Певною мірою це можна вважати причиною того, що культура слов'янських племен України ще в процесі етногенезу виразно

відчувала значний вплив культури античної, особливо її давньогрецького прошарку. Знову і знову, на різних рівнях, вона осмислювала коло піднятих проблем, використовуючи, символічну мову античної культури. Античний вплив в українській культурі чітко простежується по наш час включно. І якщо раніше, особливо у Х-ХУІІ ст., йшов процес засвоєння надбань більш високорозвиненої культури, то вже з ХУІІІ ст. іде осмислення на іншому рівні, кажучи філософською мовою, "інобуття" ідеї, що, в принципі, характерне загалом для культури європейської, але кожна з європейських національних культур здійснює інобуття найбільш близьких їй за змістом ідей античної культури.

Але дійсно широке, ґрунтовне, поглиблене знайомство слов'ян з набутками античної культури відбулось після запровадження християнства в 988 р. На той час християнство у Візантійській імперії, звідки воно й прийшло на Русь, являло собою розвинену монотеїстичну релігію зі складним культом, витонченим церковним мистецтвом з цілою системою канонів, дбайливо розробленим віровченням, релігійною філософією. Християнство увібрало в себе ряд здобутків античної філософської думки.

У галузі образотворчого мистецтва найсильніший вплив античності відчувається в ХVІ-ХVІІІ ст., у період Відродження. Україна на той час входила до складу Речі Посполитої. В Польщі з кінця ХV ст. йшов бурхливий розквіт мистецтва і культури під сильним впливом італійського Ренесансу. Мистецтво італійського Відродження розвинулось на ґрунті мистецтва античного, зокрема римського, на пам'ятки якого так багата Італія. Тому, якщо в сфері філософії на Україні більш відчувається грецький вплив, то у сфері мистецтва домінує швидше вплив римський. Знайомство з досягненнями, темами, пам'ятками давньоримського мистецтва

відбувається різними шляхами. Перший і найважливіший - мистецтво європейського Відродження, як італійського, так і північного.

У іноземних майстрів, що працювали у Львові, навчались місцеві підмайстри, частина яких, завершивши навчання, мала подорожувати певний час для удосконалення своєї майстерності.

На думку багатьох дослідників, грецький вплив ми відчуваємо в українській етнографії. Український народний одяг з її багатими прикрасами має багато спільного з грецької народної одягом. Багато спільного з грецьким народом і у духовній культурі. Греки любили музику, пісні, святочні обряди. Аналогічні тенденції спостерігаються і в українців: схильність декорувати свій одяг, хатню обстановку, численна обрядовість в народному житті.

Античні корені української культури підкреслювали українські письменники та поети: Юрій Липа, Євген Маланюк. Говорячи про античну спадковість, Маланюк стверджує, що Україна запозичила у греків схильність до філософії, мистецтва, миролюбність.

Вплив античних міст-полісів у пізніші століття сприяло розвитку культурної взаємозв'язку Київської Русі з Візантійською імперією. Візантійська культура справила великий вплив на культуру Київської Русі: прийняття християнства, розвиток писемності, літописи, законодавства, архітектури, музики, іконопису.

Античні впливи на культуру слов'ян Подніпров'я помітні ще в дохристиянські часи: схожими є народні звичаї, традиції, міфологія слов'янських племен і стародавніх греків. В часи Київської Русі християнство сприяло залученню прадавніх українців до духовної спадщини античного світу, зокрема його філософських ідей та мистецьких досягнень;

З творами античних філософів, істориків були добре обізнані діячі української культури доби Відродження: І.Вишенський, брати Зизанії, Х.Філарет, Г.Смотрицький та ін. Сюжети, образи античної філософії, міфології, літератури широко використовувалися в українському професійному мистецтві й літературі: опери Д.Бортнянського, А.Веделя, „Енеїда” І.Котляревського, поезія Т.Шевченка, Л.Українки, І.Франка.

Античність вплинула на поширення в Україні філософських течій неоплатонізму, і особливо пантеїзму, що є характерним для творів К.Транквіліона-Ставровецького, В.Суразького, Г.Сковороди. Вони були не просто наслідувачами і популяризаторами філософської спадщини античності, але на її основі розробили оригінальні філософські системи і вчення.

Надбання античної культури надихали українських архітекторів: Софія Київська, Десятинна церква, ампірні споруди Ніжина, український неокласицизм в архітектурі тощо.

ЗАКЛЮЧЕННЯ

Антична культура є одним з джерел культури України. Впливи античної культури стимулювали розвиток культури України, збагачували її новими ідеями, новими формами. Античне мистецтво, як грецьке, з яким українці познайомились через Візантію, так і римське, яке стало найбільш відомим у часи Відродження, дало ті мистецькі та архітектурні форми, прийоми зображення світу, організації простору, що в поєднанні з мистецтвом язичницьким викликало до життя високу культуру України, дало митцям можливість і засоби адекватного втілення своїх

ідей, сприйняття світу. Українська ментальність змогла виразити себе в мистецтві, здобула художню мову. Був засвоєний дух античності, а не лише її форма.

Список використаної літератури:

1. Лекції з історії світової та вітчизняної культури. /За ред. Яртися А.В. – Л: В-во “Світ”, 1994.
2. Теорія та історія світової та вітчизняної культури. Курс лекцій. /За ред. Бичко А.К. та ін. – К: Либідь, 1992.
3. Людина і культура./ Грищенко В. – К.: Либідь, 2000.